

Studies in European Language Diversity 31.2

NORDSAMISK I NORGE

Sammendrag av ELDIA- delstudierapport

Marko MARJOMAA

eldia

european language
diversity for all

Mainz • Wien • Helsinki
Tartu • Mariehamn • Oulu • Maribor

Studies in European Language Diversity is a peer-reviewed online publication series of the research project ELDIA, serving as an outlet for preliminary research findings, individual case studies, background and spin-off research.

Editor-in-Chief

Johanna Laakso (Wien)

Editorial Board

Kari Djerf (Helsinki), *Riho Grünthal* (Helsinki), *Anna Kolláth* (Maribor), *Helle Metslang* (Tartu), *Karl Pajusalu* (Tartu), *Anneli Sarhimaa* (Mainz), *Sia Spiliopoulou Åkermark* (Mariehamn), *Helena Sulkala* (Oulu), *Reetta Toivanen* (Helsinki)

Publisher

Research consortium ELDIA c/o Prof. Dr. Anneli Sarhimaa
Northern European and Baltic Languages and Cultures (SNEB)
Johannes Gutenberg-Universität Mainz
Jakob-Welder-Weg 18 (Philosophicum)
D-55099 Mainz, Germany
Contact: eldia-project@uni-mainz.de

© 2014 European Language Diversity for All (ELDIA)

Funded under Socio-economic Sciences & Humanities

Cover design: *Minna Pelkonen & Hajnalka Berényi-Kiss*

ELDIA is an international research project funded by the European Commission. The views expressed in the **Studies in European Language Diversity** are the sole responsibility of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the European Commission.

All contents of the **Studies in European Language Diversity** are subject to the Austrian copyright law. The contents may be used exclusively for private, non-commercial purposes. Regarding any further uses of the **Studies in European Language Diversity**, please **contact the publisher**.

ISSN 2192-2403

Innhold

DIAGRAMMER OG TABELLER.....	II
FORORD	1
1 INNLEDNING: HVA HANDLER ELDIA OM?	3
2 SOSIALHISTORISK OG LINGVISTISK BAKGRUNN.....	4
2.1 SOSIALHISTORISK BAKGRUNN.....	4
2.2 DEMOGRAFISK BAKGRUNN.....	4
2.3 MINORITET- OG MINORITETSSPRÅKSPOLITIKK I PRAKSIS.....	5
2.3.1 <i>Generell bakgrunn for minoritetspolitisk praksis</i>	5
2.3.2 <i>Standardisering av minoritetsspråket</i>	6
3 MATERIALE OG METODE	7
3.1 GENERELT OM FELTARBEIDET	7
3.2 DELSTUDIE	7
3.2.1 <i>Oppsettet på spørreskjemaet for minoritetsspråkstalere</i>	7
3.2.2 <i>Undersøkelse om minoritetsspråkstalere</i>	8
3.2.3 <i>Oppsettet på spørreskjemaet for kontrollgruppen</i>	9
3.2.4 <i>Undersøkelse om kontrollgruppen</i>	9
3.3 INDIVIDUELLE INTERVJUER.....	10
3.4 FOKUSGRUPPEINTERVJUER.....	11
3.4.1 <i>Fokusgruppeintervjuer med minoritetsspråkstalere</i>	11
3.4.2 <i>Fokusgruppeintervjuer med representanter for kontrollgruppen</i>	13
3.5 SOSIODEMOGRAFISK FORDELING	16
3.6 RETNINGSLINJER FOR ELDIA-ANALYSE.....	17
3.6.1 <i>Minoritetsspråk som en del av flerspråklighet i moderne samfunn</i>	17
3.6.2 <i>Målet med ELDIA</i>	17
3.6.3 <i>Definisjon og måling av språklig livskraft</i>	18
3.6.4 <i>Analyse</i>	20
4 NYE DATA OM LOVGIVNING, MEDIA, UTDANNING, SPRÅKBRUK OG SAMHANDLING.....	21
4.1 ANALYSE AV LOVGIVNING OG INSTITUSJONER.....	21
4.2 MEDIAANALYSE	22
4.3 SOSIOLINGVISTISK ANALYSE AV UNDERSØKELSENE OG INTERVJUENE.....	25
5 SPRÅKLIG LIVSKRAFTMÅLER FOR NORDSAMISK.....	31
6 KONKLUSJONER.....	33
LITTERATURLISTE.....	34
VEDLEGG : ANBEFALINGER TIL BESLUTNINGSTAKERE	37

DIAGRAMMER OG TABELLER

Figur 1. Kjønn- og aldersfordeling av nordsamisktalende respondenter i Norge. 16

Figur 2. Resultat fra livskraftmåleren for nordsamisk i de nordsamiske delene av forvaltningsområdet for samisk i Norge..... 31

Figur 3. Forklaring av fargekoder 32

Tabell 1. Kjønnsfordeling av nordsamisktalende respondenter 16

Tabell 2. Aldersfordeling av nordsamisktalende respondenter. 17

Tabell 3. Utdanningsnivå til nordsamisktalende respondenter. 17

Forord

Dette er et sammendrag av ELDIA-delstudierapporten om nordsamisk i Norge. Rapporten analyserer situasjonen for nordsamisk i de nordsamiske delene av forvaltningsområdet for samisk språk i Norge.¹ Sammendraget oppsummerer bare de viktigste momentene og funnene fra delstudierapporten. Hele delstudierapporten om nordsamisk er tilgjengelig på <http://phaidra.univie.ac.at/o:361122>. ELDIA-prosjektet er finansiert av EUs 7. ramme-program.

For å sikre at de ulike undersøkelsene skal være mest mulig sammenlignbare følger alle delstudierapportene samme oppsett. ELDIA-prosjektet er ledet av en intern styringsgruppe. Delstudierapportene ble utformet av **Kadri Koreinik, Kristiina Praakli, Helle Metslang** og **Karl Pajusalu** i Tartu-gruppen. Håndboken for dataanalysen er utarbeidet av **Eva Kühhirt** og **Anneli Sarhimaa**. Retningslinjene og analyseoppsettet ble fulgt i alle delstudiene.

Ved Universitetet i Uleåborg ble det studert tre minoritetsspråk i regi av ELDIA-prosjektet: kvensk (av **Anna-Kaisa Räisänen**), meänkieli (av **Laura Arola, Elina Kangas** og **Minna Pelkonen**) og nordsamisk (av **Marko Marjomaa**). Leder for Uleåborg-gruppen har for det meste vært **Helena Sulkala**. Hver enkelt delstudie undersøker både minoritetsgruppen og en kontrollgruppe fra majoritetsbefolkningen med hjelp av en e-post-undersøkelse og intervjuer. Det er en rekke personer som har bidratt til rapporten som er oppsummert her. Den praktiske planleggingen av delstudien om nordsamisk er gjort av **Marko Marjomaa**, og planleggingen av den norske kontrollgruppeundersøkelsen er gjort i samarbeid mellom **Marko Marjomaa** (nordsamisk) og **Anna-Kaisa Räisänen** (kvensk). Feltarbeidet om minoritetsspråk ble gjennomført av **Marko Marjomaa** og **Ellen Oddveig Hætta**. Intervjuet med sentrale politiske aktører fra kontrollgruppen ble gjennomført av **Anna-Kaisa Räisänen** og **Philipp Konzett**. Intervjumaterialet fra minoritetsgruppen er transkribert av **Marko Marjomaa** og **Sierge Rasmus**, intervjumaterialet fra den norske kontrollgruppen er transkribert av **Merethe Eidstø Kristiansen**. Spørreskjemaene ble lagt til rette for elektronisk bruk av **Riikka Kolehmainen**. Dataene fra minoritetsspråksundersøkelsene ble lagt til rette for statistisk bruk av **Anu Alanko, Kari Djerf** og **Antti Mattila** har bidratt til analysen med sin statistikkompetanse. **Marko Marjomaa** har utført dataanalysene, skrevet sammendragene og gjort rede for resultatene fra minoritetsspråksundersøkelsen. Dataanalysen og sammendraget av resultatene fra den norske kontrollgruppen er laget av **Minna Pelkonen**.

Marko Marjomaa har som hovedforfatter og ansvarlig forsker også skrevet den endelige teksten, med følgende unntak: Del III/6 er skrevet av **Anneli Sarhimaa** og **Eva Kühhirt** (kapittel 3.6.7 av **Marko Marjomaa**); del IV/1 (lovgivning og institusjoner) er skrevet av **Sia**

¹ ELDIA-prosjektet omfatter også Porsanger kommune, som hører inn under forvaltningsområdet for samisk språk. Men på grunn av en feil som skjedde hos selskapet som skaffet respondentadresser, fikk vi aldri adresser fra Porsanger. Selskapet har senere levert et sett med nye adresser, også fra Porsanger, og de har vært brukt i Internett-undersøkelsen i begynnelsen av januar 2013. Resultatene fra denne undersøkelsen var ikke klare ennå da rapporten ble skrevet.

Spiliopoulou Åkermark, basert på en analyse av institusjonelle aspekter utført av **Petra Granholm**; del IV/2 (medieanalyse) er skrevet av **Reetta Toivanen**, basert på en empirisk studie ved **Mari Keränen**. Nordsamiske og norske versjoner av denne delrapporten vil bli utarbeidet og gjort tilgjengelig på nettet for et større allment publikum i løpet av høsten 2013.

Takk: Forskergruppen ønsker å takke respondentene fra minoritetsgruppen og majoritetsgruppen for at de tok seg tid til å fylle ut de svært lange og detaljerte spørreskjemaene og returnere dem til oss. Vi vil også gjerne uttrykke vår takknemlighet til intervjudeltakerne for at de har bidratt med vedifulle innspill til undersøkelsen. Vi takker alle frivillige og kolleger i Norge og Finland som har hjulpet oss i løpet av prosjektperioden. Vi takker også våre kolleger i ELDIA-prosjektet, kolleger ved Universitetet i Uleåborg og på Giellagas-institutt ved Universitetet i Uleåborg. Vår takk går også til våre tålmodige familier og venner, som har støttet oss gjennom hele ELDIA-prosjektet.

Oversettelse fra engelsk til norsk Philipp Conzett. Tusen takk Philipp!

1 Innledning: Hva handler ELDIA om?

ELDIA (European Language Diversity for All) er et forskningsprosjekt hvor forskere i ulike fag (lingvistikk, jus, statistikk) og fra ulike land arbeider sammen for å få en mer fullgod forståelse av flerspråklighet, dvs. av hvordan mennesker og samfunn med mange språk fungerer.

ELDIA konsentrerer seg ikke om en bestemt gruppe av språkbrukere. Målet er å skaffe kunnskap som kan sammenlignes og generaliseres, og som kan bli brukt i arbeidet med andre flerspråklige grupper og minoriteter i og utenfor Europa. Derfor har vi tatt utgangspunkt i et bredt utvalg av språkbrukere som er fra en rekke flerspråklige steder og som har ulik historisk, økonomisk og kulturell bakgrunn. Vi har inkludert gamle minoriteter (f.eks. talere av meänkieli/tornedalsfinsk), urfolksminoriteter (f.eks. samer) så vel som nyere innvandrergupper (f.eks. estere i Tyskland og Finland). Prosjektet favner om truede og svært nye skriftspråk (f. eks. meänkieli, karelsk og vepsisk), men også velutviklede kulturspråk (f.eks. ungarsk og estisk). Alle disse språkene tilhører den finsk-ugriske språkfamilien. Selv om disse språkene delvis bare er fjernt beslektet, så er det viktig å sette fokus på denne språkfamilien. De finsk-ugriske språk har til nå fått for lite oppmerksomhet i den internasjonale litteraturen om flerspråklighet og forholdet mellom språk og samfunn. Slike aspekt ved finsk-ugriske språk har ofte bare blitt formidlet på de nasjonale språkene.

Arbeidet som er sammenfattet i denne delrapporten, vil sammen med de andre ELDIA-delstudiene bli oppsummert i en samlet rapport som kommer ut i 2013. På grunnlag av disse resultatene vil ELDIA-forskere lage en såkalt European Language Vitality Barometer (EuLaViBar), heretter: livskraftmåler, – en sjekkliste/håndbok for politikere og andre aktører.

Begrepet minoritetsspråk er i denne delrapporten brukt om nordsamisk i Norge, og kontrollgruppen omfatter alle nordmenn bortsett fra de som tilhører andre samiske, kvenske eller finske språksamfunn. Nordsamisk er et av de ni samiske språkene som snakkes i dag, og som tilhører den finsk-ugriske gruppen av den uraliske språkfamilien. Samiske språk snakkes i fire land: Russland, Norge, Finland og Sverige. Tradisjonelt brukes det nordsamiske språket i de nordlige delene av Norge, Sverige og Finland, men på grunn av migrasjon snakkes nordsamisk i dag også utenfor dette området. Anslagene over antallet nordsamisktalende i Norge varierer fra 10 000 (Sammallahti 1998: 1) til 20 000 (Rasmussen 2005: 58, Ravna 2000: 14). Det har blitt anslått at over 90 % av innbyggerne i Norge (folketallet per 1. april 2012 er 5 002 942) har norsk som morsmål (Höglén 2002: 12).

2 Sosialhistorisk og lingvistisk bakgrunn

Det samiske språket har det høyeste rettsvernet i Norge siden det per i dag er det eneste språket som er beskyttet av Grunnloven². Mens de to offisielle norske skriftmålsformene bokmål og nynorsk er beskyttet i henhold til Målbbrukslova, er de samiske språkene beskyttet i henhold til Sameloven. Sametinget har siden 1987 vært det folkevalgte organet som har hatt myndighet til å forvalte samisk selvstyre i samsvar med andre kapittel i Sameloven. og det har et eget ekspertutvalg for samiske språkspørsmål, nemlig Sametingets språkavdeling. Sametinget har hvert fjerde år plikt til å rapportere til kongen av Norge om situasjonen for samisk språk i Norge til kongen av Norge. (Sameloven § 3-12.)

2.1 Sosialhistorisk bakgrunn

Samene (inkludert nordsamene) er et urfolk som bor i Norge, Sverige, Finland og Russland. Samene har bodd i sitt nåværende område i tusenvis av år. Det nordsamiske språket er et av de ni samiske språkene som finnes i dag og som tilhører den finsk-ugriske gruppen av den uraliske språkfamilien. Området samene bor i, kalles Sápmi på nordsamisk, og det viser til hele området som strekker seg over de nordligste delene av Russland, Norge, Finland og Sverige. Det nordsamiske språket snakkes tradisjonelt i de nordlige delene av Norge, Sverige og Finland, men på grunn av migrasjon brukes nordsamisk i dag også utenfor dette tradisjonelle området, for eksempel i hovedstadsregioner.

Nordsamisktalende bruker etnonymet (inngruppebetegnelsen) *sámi* (ental nominativ) og *sámit* (flertall nominativ) om seg selv. Ordet *sápmelaš* (ental nominativ) eller *sápmelaččat* (flertall nominativ) brukes også. Ordet for språk er *giella* på nordsamisk, og samisk språk er *sámegiella*. En mer spesifikk betegnelse for nordsamisk er *davvisámegiella* (*davvi* 'nord, nordlig'). Nasjonaliteter som har vært i kontakt med samisk, har brukt ulike eksonymer (utgruppebetegnelser) som vanligvis oppfattes som nedsettende av samer: *finn* (på norsk), *lapp* (på svensk), *lappalainen* (på finsk) og *lop'* (på russisk). Det har blitt mer vanlig å bruke betegnelser som er basert på etnonymet *sámi*: *same* (på norsk og svensk), *saamelainen* (på finsk) og *saám* (på russisk).

2.2 Demografisk bakgrunn

Det har blitt anslått at det er 25 000 mennesker som forstår minst ett av de samiske språkene, og at 23 000 talere av de ulike samiske språkene bor i Norge (Ravna 2000: 18). Antallet nordsamisktalende er anslått til å være 20 000 (Rasmussen 2005: 58). Størrelsen på

² Petra Granholm, *Legal and Institutional Framework Analysis – North Sámi and Kven in Norway*, Working Paper in European Language Diversity 11 (2012), s. 5., <http://www.eldia-project.org>

den samiske befolkningen i Norge er beregnet til 50 000–65 000 (Nordisk samekonvensjon 2005: 120). Det finnes ingen offisielle befolkningstall for nordsamisktalende i Norge. Grunnen til det er at etnisk tilhørighet ikke blir registrert i Norge (Sámi logut mitalit 1 2008: 17). Vi har heller ingen offisielle tal på hvor mange talere av ulike samiske språk som finnes i Norge. Størrelsen på den samiske befolkningen og de nordsamiske språkbrukerne er estimert basert på ulike kilder.

2.3 Minoritet- og minoritetsspråkspolitikk i praksis

2.3.1 Generell bakgrunn for minoritetspolitisk praksis

Fra midten av 1800-tallet ble det i Norge ført en assimileringsspolitikk som hadde som mål å integrere de ikke-norsktalende minoritetene som en del av en etnisk og kulturelt ensartet norsk befolkning. Som nevnt tidligere har denne politikken blitt kalt fornorskning. Innføringen av § 110a i Norges Grunnlov i 1988 og Sameloven i 1989 markerte offisielt slutten på denne assimileringsspolitikken. De siste 20 årene har politikken overfor samer og det samiske språket endret seg og tatt en mer positiv retning. Majoritetsbefolkningen har i dag jamt over mer positive holdninger til samer enn tidligere. Men fornorskningsspolitikken har skapt visse negative holdninger til samer og det samiske. Slike negative holdninger finner man i dag fortsatt i noen deler av Norge hvor det har vært sterk motstand i den norsktalende majoriteten mot enhver form for samiske rettigheter (Magga & Skutnabb-Kangas 2003: 38).

Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø har gjennomført en undersøkelse om holdninger til samer og samiske spørsmål i fem norske aviser i perioden 1.1.1996–31.12.1999. Diskusjonene i avisene ble kategorisert i sju emner. Avisene i Finnmark var mest opptatt av samiske forhold, og tonen i diskusjonene var mer anspent i Finnmark enn i de andre regionene. De mest positive holdningene gjaldt språk, skole, forskning og høyere utdanning, kultur, media og kirke. Mest negative var holdningene til reindrift. (Berg 2001: 1–4.) Undersøkelsen viste at det generelle synet på samiske spørsmål som kom til uttrykk i de politiske programmene til de norske partiene i valgkampen i 2005, var i hovedsak positivt (Marten 2007: 113–130). Derimot opplever den samiske og den kvenske befolkningen ifølge Hansen et al. (2007) i betydelig høyere grad etnisk diskriminering og mobbing i hverdagen enn etniske nordmenn.

Holdninger til språk

Majoriteten har stort sett positive holdninger overfor samisk språk (Berg 2001: 1–4, Marten 2007: 113–130). Men som nevnt ovenfor finnes det fortsatt negative holdninger til samisk språk.

Holdningene som samene har til sitt eget språk, har endret seg i positiv retning. Fornorskningen har ført til at negative holdninger til samisk språk også oppstod hos samene

selv, og disse holdningene ble overført til neste generasjon. I noen områder hadde det som konsekvens at en hel generasjon samer ikke fikk lært morsmålet sitt (Magga & Skutnabb-Kangas 2003: 41). Etter hvert skjedde det en holdningsendring overfor samene og samisk språk, og i noen områder har det skjedd en revitalisering av språket. Den sosiale statusen til det samiske språket har også økt i nyere tid (Eira 2004: 14).

Utdanningsnivået blant samer

Nivået på formell utdanning har generelt vært lavere i de samiske områdene enn i andre deler av Norge. I områder som ligger i nærheten av samiske institusjoner, tenderer utdanningsnivået å være høyere enn i områder uten slike institusjoner. (Magga & Skutnabb-Kangas 2003: 39.) Ifølge Huss (1999: 59) er det gjennomsnittlige utdanningsnivået blant samer nå omtrent på høyde med nivået ellers i Norge. I sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling (STN) er det likevel flere personer i alderen 24–65 som ikke har videregående utdanning enn i ellers i landet. Videre er antallet menn som har høyere utdanning lavere i forvaltningsområdet for samisk språk enn i andre områder, særlig i tettbygde strøk. Interessant nok synes situasjonen å være motsatt for kvinner: I sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling har kvinner som kommer fra utkanten, generelt høyere utdanning enn kvinner ellers i landet. (Sami logut mitalit 2 2009: 3).

2.3.2 Standardisering av minoritetsspråket

I 1979 ble det vedtatt en felles skriftspråksnorm for nordsamisk i Norge, Finland og Sverige. Før denne tiden ble det brukt ulike skriftspråksnormer i Norge, utformet av henholdsvis Knud Leem, Nils Vibe Stockfleth, J. A. Friis, Konrad Nielsen og Bergsland – Ruong. Det ble brukt ulike skriftspråksnormer for nordsamisk i Sverige, Finland³ og Norge.

³ I Finland utviklet Paavo Rivila på 1930-tallet en ortografi som ble tilpasset i 1950 av Erkki Itkonen, og som ble kjent under navnet Sámi Čuvgehussearvi Čállinvuohki.

3 Materiale og metode

3.1 Generelt om feltarbeidet

Feltarbeidet ble gjennomført i henhold til et enhetlig oppsett som ble brukt i alle delstudiene. Som et EU-forskningsprosjekt er ELDIA forpliktet til å beskytte alle personlige opplysningene. Opplysningene i spørreskjemaene ble anonymisert, og de opprinnelige listene over navn og adresser ble ødelagt. Under ingen omstendigheter er navn eller adresser til informanter gitt til utenforstående. Dersom deler av intervjuene blir publisert, vil alle navn og andre identitetsopplysninger bli slettet. Intervjuopptakene kan kun brukes i forskningsøyemed, og forskere som bruker dem, er forpliktet til de samme prinsippene for personvern.

3.2 Delstudie

3.2.1 Oppsettet på spørreskjemaet for minoritetsspråkstalere

Det ble brukt to spørreskjemaer, ett for den nordsamiske målgruppen, og ett for den norske kontrollgruppen. Målgruppens spørreskjema bestod av 72 spørsmål (noen av dem inneholdt flere underspørsmål), og kontrollgruppens spørreskjema bestod av 47 hovedspørsmål.

På grunn av mange tekniske og praktiske problemer ble ikke spørreskjemaet ferdig i tide, og det fikk aldri bli testet skikkelig. Dessuten viste det seg å være svært langt og komplisert. Men takket være våre dyktige intervjuassistenter, deres hjelpere og respondentene fikk vi samlet inn de dataene vi trengte.

Målgruppens spørreskjema inneholdt spørsmål om

- informanten (alder, fødested, utdanning, yrke)
- når og hvordan respondenten hadde lært nordsamisk og norsk, hvilke språk han/hun brukte/ bruker med familiemedlemmer og slektninger
- språkferdigheter (hvordan respondentene vurderer sine kunnskaper i nordsamisk, andre samiske språk og norsk, kvensk, engelsk eller andre språk, og hvordan de bruker disse språkene i ulike hverdagssituasjoner, for eksempel hjemme, på jobben, på gaten eller på shopping)
- hva respondentene synes om bruken av nordsamisk og norsk overfor ulike grupper av mennesker, og om det å blande samisk og norsk; videre også om hvordan respondentene ville karakterisere forskjellige språk, og hvordan de oppfatter «korrekt» språkbruk
- hva respondentene synes om bruken av nordsamisk i offentlige sammenhenger

- hvordan respondentene bruker media og kulturprodukter (aviser, radio, tv, Internett, bøker, filmer osv.), og hvordan de produserer tekst (brev, dagbøker, tekstmeldinger osv.) på forskjellige språk.

3.2.2 Undersøkelse om minoritetsspråktalere

Data om den nordsamiske målgruppen ble samlet inn ved hjelp av en post-undersøkelse. Det ble sendt ut spørreskjemaer, og alle dokumentene (introduksjonsbrev, informasjonsark, samtykke- og personvernerklæring) var skrevet både på nordsamisk og norsk. Respondentene fikk ikke noe hjelp med å fylle ut spørreskjemaet. Skjemaet kunne sendes tilbake i en returkonvolutt.

Deltakerne var et tilfeldig utvalg av personer innenfor de nordsamisktalende kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk. Følgende kommuner var med: Lavangen/Loabát, Kåfjord/Gáivuotna, Kautokeino/Guovdageaidnu, Karasjok/Karášjohka, Tana/Deatnu og Nesseby/Unjárga⁴. Grunnen til at vi valgte et tilfeldig utvalg var at vi ikke hadde tilgang til Samemantallet og medlemsregistrene til de samiske organisasjonene. I Norge finnes det heller ikke noe offisielt register som inneholder opplysninger om etnisk tilhørighet. Den eneste måten å nå målgruppen på var derfor å ta utgangspunkt i de nordsamisktalende kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk. Adressene fikk vi fra Folkeregisteret, som er en del av Skatteetaten. Utvalget av deltakere til den nordsamiske og den kvenske målgruppen og den norske kontrollgruppen ble gjort slik at hver deltaker bare kunne tilhøre én av gruppene. Det vil f.eks. si at en deltaker som var med i den nordsamiske gruppen, ikke fikk være med i den kvenske eller norske gruppen. Utvalget bestod i alt av 1500 personer, fordelt på aldersgruppene 18-29, 30-49, 50-64 og 65. I hver aldersgruppe var det 250 personer, omtrent likt fordelt mellom kvinner og menn.

Svarprosenten var med 6,93 % svært lav. Av de 1500 spørreskjemaene som ble sendt ut, ble bare 104 fylt ut og returnert. Den lave svarprosenten kan skyldes at skjemaene ble sendt ut to uker før påske. Påske er høytid for utendørsaktiviteter i Norge, og det kan ha påvirket responsen vi fikk. En annen grunn kan være lengden på spørreskjemaet. Prosjektansatt Marko Marjomaa fikk under intervjuene vite at deltakerne syntes at spørreskjemaet for minoritetsspråk var for langt. Spørreskjemaet som ble laget i Uleåborg/Oulu, bestod av 72 spørsmål og var på 34 A4-sider. Mange av spørsmålene hadde flere underspørsmål, og disse medregnet var det i alt 529 spørsmål. 34 av spørsmålene var åpne, andre hadde to eller flere svaralternativ. Spørreskjemaet hadde imidlertid samme lengde som det som ble brukt om Meänkieli i Sverige. Svarprosenten i Meänkieli-undersøkelsen var så høy som 554 (CSR for

⁴ ELDIA-prosjektet omfatter også Porsanger kommune, som hører inn under forvaltningsområdet for samisk språk. Men på grunn av en feil som skjedde hos selskapet som skaffet respondentadresser, fikk vi aldri adresser fra Porsanger. Selskapet har senere levert et sett med nye adresser, også fra Porsanger, og de har vært brukt i Internett-undersøkelsen i begynnelsen av januar 2013. Resultatene fra denne undersøkelsen var ikke klare ennå da rapporten ble skrevet.

Meänkieli). Lengden av spørreskjemaet kan altså ikke være den eneste grunnen for den lave responsen i Norge.

Utvalgsmetoden kan være en annen mulig forklaring på den lave svarprosenten. I nordsamisk-undersøkelsen ble deltakerne valgt ut tilfeldig innenfor kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk. Det betyr at det ikke var mulig å kontrollere om spørreskjemaene faktisk ble sendt til talere av nordsamisk. Videre kan folk med samisk bakgrunn være lei av å delta i slike prosjekt ettersom det de siste årene har blitt gjennomført en rekke studier om samiske forhold. Som nevnt kan også tidspunktet da spørreskjemaene ble sendt ut ha hatt negativ innvirkning på oppslutningen. I tillegg kan det faktum at forskeren ikke var norsk og prosjektet ble finansiert av EU ha virket inn på svarprosenten. Over 70 % av det norske folket er imot norsk medlemskap i EU (NOU 2012: 277).

3.2.3 Oppsettet på spørreskjemaet for kontrollgruppen

Spørreskjemaet for den norske kontrollgruppen inneholdt spørsmål om

- respondenten (alder, fødested, utdanning, yrke)
- hvilke språk respondenten har lært hjemme og brukt med sine foreldre/besteforeldre og sin ektefelle/partner
- hvilke språk respondenten kan bruke i ulike hverdagssituasjoner (f.eks. hjemme, på jobb, på gaten, på shopping osv.)
- hva respondenten synes om bruken av nordsamisk og norsk, og om det å blande de to språkene
- hvordan respondentene beskriver nordsamisk og norsk, hva de tenker om nytten av å kunne flere språk, og om hvordan de oppfattet «korrekt» språkbruk
- hvordan respondentene bruker media og kulturprodukter (aviser, radio, tv, Internett, bøker, filmer osv.), og hvordan de produserer tekster (brev, dagbøker, tekstmeldinger osv.) på forskjellige språk.

3.2.4 Undersøkelse om kontrollgruppen

Også for den norske kontrollgruppen brukte vi en post-undersøkelse. Det ble sendt ut spørreskjemaer, og alle dokumentene (introduksjonsbrev, informasjonsark, samtykke- og personvernerklæring) var skrevet på norsk. Respondentene fikk ikke noe hjelp med å fylle ut spørreskjemaet. Skjemaet kunne sendes tilbake i en returkonvolutt. Spørreskjemaene ble sendt ut 6. april 2011, etterfulgt av en purring en uke senere, 12 april 2011. Respondentene ble bedt om å svare innen 27. april 2011.

Kontrollgruppeundersøkelsen for nordsamisk og kvensk ble utført sammen. Populasjonen for kontrollgruppeutvalget bestod av hele den norske befolkningen unntatt de personer som tilhører minoritetene i målgruppene. Utvalget bestående av 1000 personer ble gjort av Folkeregisteret, som er en del av Skatteetaten.

Svarprosent i kontrollgruppen var også svært lav. Av de 1000 utsendte spørreskjemaene ble kun 107 fylt ut og returnert. Utsendingen skjedde samtidig med spørreskjemaene for minoritetsspråkene, dvs. to uker før påske. Det kan muligens ha virket negativt inn på responsen.

3.3 Individuelle intervjuer

Målpopulasjonen

Målpopulasjonen for de individuelle intervjuene var den samme som for minoritetsspråksundersøkelsene. I alt ble det gjennomført åtte intervjuer med personer fra hver aldersgruppe (18-29, 30-49, 50-64 og 65-). I hver aldersgruppe var det en kvinnelig og en mannlig informant.

Utvalg av og kontakt med intervjuobjektene

Samtykkeerklæringen som ble brukt for nordsamisk og for andre språk i Uleåborg/Oulu, inneholdt spørsmål om mottakeren var villig til å delta i fokusgruppeintervjuer. To av 53 respondenter som ønsket å delta i fokusgruppeintervjuer, ble kontaktet og bedt om å delta i individuelle intervjuer. De intervjuede personene tilhørte aldersgruppene AG2M (mannlig 30-49) og AG5M (kvinne 65-). Intervjuobjektet i AG1F fikk Marjomaa rekrutert da han besøkte Kautokeino/Guovdageaidnu, og innspillingen fant sted i same perioden. De andre intervjuobjektene som deltok i individuelle intervjuer, ble foreslått av feltassistenten Ellen Odveig Hætta. Marjomaa prøvde også å rekruttere informanter ved å besøke samiske organisasjoner og institusjoner. Disse organisasjonene ble også kontaktet via brev og e-post med mål om å rekruttere informanter.

Skjema med bakgrunnsinformasjon

Et felles skjema om bakgrunnsinformasjon ble brukt både i individuelle og fokusgruppeintervjuer. Skjemaet inneholdt 14 nummererte spørsmål, bl.a. om grunnleggende demografiske forhold og om språkbruk.

Opptaksutstyr

Opptakene ble gjort med en Roland R-09HR-opptaker med innebygd mikrofon. Følgende innstillinger ble brukt på opptakene: samplingsfrekvens 44,1 kHz, opptaksmodus WAV 16 bit.

Intervjuoppsett

Både på de individuelle og på fokusgruppeintervjuene ble det brukt semi-strukturerte lister med spørsmål basert på den felles intervju spørsmålslisten til ELDIA. Intervjumalen inneholdt 23 nummererte spørsmål med til dels flere underspørsmål. Men det semi-konstruerte oppsettet åpnet for at også spontane spørsmål kunne bli stilt til intervjuobjektene.

3.4 Fokusgruppeintervjuer

3.4.1 Fokusgruppeintervjuer med minoritetsspråktalere

Målpopulasjonen

Målpopulasjonen for fokusgruppeintervjuene var den samme som for de individuelle intervjuene. I hver aldersgruppe (18-29, 30-49, 50-64 og 65-) var det både kvinner og menn, med unntak av aldersgruppen 30-49. Der dannet vi separate grupper for kvinner og menn for å gjøre det mulig å analysere resultatene fra et kjønnsperspektiv. I tillegg ble det dannet en gruppe med sentrale aktører og med politikere som er opptatt av minoritetsspråklige spørsmål. Ideelt sett burde det ha vært seks til åtte deltakere i hver fokusgruppe, men i praksis varierte antallet mellom to og fem. Det var spesielt vanskelig å få tak i kvinner og menn fra aldersgruppen 30-49.

Utvalg av og kontakt med intervjuobjektene

Samtykkeerklæringen som ble brukt for nordsamisk inneholdt spørsmål om mottakeren var villig til å delta i fokusgruppeintervjuer. I alt 53 respondenter var villige til å delta i fokusgruppeintervjuer. Men blant disse var det også respondenter som hadde svart på undersøkelsen om kvensk, men som faktisk var talere av nordsamisk. I totalen av 53 respondenter er det også regnet med sju svar som kom under og etter at feltarbeidet var gjennomført. Under planleggingen kontaktet vi 35 personer, og åtte deltok i intervjuene. Marjomaa besøkte også samiske organisasjoner og institusjoner for å rekruttere intervjuobjekter. Disse organisasjonene og institusjonene ble også kontaktet via brev og på e-post. Den mest framgangsrike måten å rekruttere intervjuobjekter på var derimot å ta kontakt med personer som feltassistentene hadde foreslått.

Skjema om bakgrunnsinformasjon

Et felles skjema om bakgrunnsinformasjon ble brukt både i individuelle og fokusgruppeintervjuer. Skjemaet inneholdt 14 nummererte spørsmål, bl.a. om grunnleggende demografiske forhold og om språkbruk.

Intervjuoppsett

Både på de individuelle og på fokusgruppeintervjuene ble det brukt semi-strukturerte lister med spørsmål basert på den felles intervju spørsmålslisten til ELDIA. Men det semi-konstruerte oppsettet åpnet for å ta opp andre spørsmål som dukket opp under intervjuet. Intervjumalen bestod av disse spørsmålene:

- 1) Hvordan lærte du nordsamisk/samisk?
- 2) Er du tospråklig/flerspråklig? Hvorfor/hvorfor ikke?
- 3) Hvordan bruker du ulike språk i din hverdag?
- 4) Er det en fordel eller en ulempe i ditt tilfelle?
- 5) Er det nødvendig å kunne nordsamisk (eller et annet samisk språk) for å tilhøre den nordsamiske eller samiske minoritetsgruppen, eller er finnes det i det hele tatt en egen nordsamisk minoritet?
- 6) Hva synes du om ordet minoritet? Oppfatter du deg selv som minoritet?
- 7) Hva regner du deg selv som? Hva identifiserer du deg som? Hvor viktig er språk for din identitet?
- 8) Hva tror du andre/majoriteten tenker om nordsamisk/samisk språk og samisktalende?
- 9) Øker mangfoldet i samfunnet? Bør vi få økt eller redusert mangfold i samfunnet?
- 10) Fantes det forsøk på å hindre samer fra å lære seg nordsamisk/samisk når du var barn, eller ble det støtta opp om det? I så fall hvem gjorde det?
- 11) Bør det være et offentlig ansvar å støtte nordsamisk/samisk ved f.eks. å gi opplæring i og på samisk? Er den nåværende situasjonen på dette området tilfredsstillende?
- 12) Hvordan tror du det nordsamiske språket bidrar positivt til samfunnet?
- 13) Tror du at nordsamisk har noen nytte i det moderne samfunnet?
- 14) Hva tror du vil ha skjedd med nordsamisk i Norge om ti år? (Dersom nok tid spør: Hvordan tror du vil situasjonen være for lulesamisk, sørsamisk og skoltesamisk i Norge om 10 år? Hva er situasjonen for nordsamisk i Finland og Sverige om ti år?)
- 15) Er det andre ting du vil legge til eller formulere på en annen måte?
- 16) Har du andre kommentarer?

3.4.2 Fokusgruppeintervjuer med representanter for kontrollgruppen

Målpopulasjonen

Målpopulasjonen for fokusgruppeintervjuene i kontrollgruppen bestod av politikere og andre sentrale aktører innenfor minoritetsspråkspolitikk i Norge. Det sentrale utvalgsriteriet var at deltakerne måtte ha faglige kunnskaper om minoritetsspørsmål.

Utvalg av og kontakt med intervjuobjektene

Egnede intervjuobjekter ble foreslått av forskningsassistent Philipp Conzett, og potensielle deltakere ble valgt ut av ham i samråd med de ansvarlige ELDIA-forskerne Anna-Kaisa Räisänen (kvensk) og Marko Marjomaa (nordsamisk). Intervjuobjektene ble deretter kontaktet av Philipp Conzett

Skjema om bakgrunnsinformasjon

Det ble ikke brukt noe skjema om bakgrunnsinformasjon.

Intervjuoppsett

Det ble brukt en tilpasset liste med spørsmål. Intervjuet ble lagt opp semi-konstruert slik at det var mulig å legge til flere spørsmål. Følgende liste ble brukt som utgangspunkt for intervjuet:

1. a) Hvordan oppfatter dere begrepene flerspråklighet og kulturelt mangfold?
 b) Hvordan tar det norske samfunnet vare på flerspråklighet og kulturelt mangfold?
 c) Hvilke aspekt bør man særlig være oppmerksom på i framtiden?
2. a) Hvordan vil dere beskrive språkpolitikken som føres overfør kvensk og samisk i Norge per i dag?
 b) Hvordan er denne minoritetsspråkspolitikken implementert i språkplanleggingen?
3. På hvilken måte har internasjonale avtaler (ILO og Europarådets sjarter om regionale språk eller minoritetsspråk) påvirket og kommer til å påvirke den norske minoritetsspråkspolitikken?
4. Er det ting som bør endres i minoritetsspråkspolitikken og/eller minoritetsspraksplanleggingen?

Ifølge forskeren Petra Granholm (jf. ELDIA) er stillingen til minoritetsspråk i Norge i dag regulert mer eller mindre ad hoc gjennom en rekke lover og reglementer. Er det behov for en mer enhetlig lovgivning på dette området?

Stortingsmeldinga «Mål og mening», som kom i 2007, er et skritt i denne retningen/i retning av å skape en enhetlig minoritetsspråkspolitikk. Men hvordan har denne stortingsmeldingen blitt fulgt opp? Kvenske språkaktivister har hevdet at meldingen ikke har ført til noen forbedring av situasjonen for kvensk språk i Norge.

5. Granholm peker videre på at terminologien i den nåværende lovgivningen er uklar når det gjelder stillingen til samisk og kvensk. Det er særlig tre forhold som er uklare:

a) I Sameloven blir det slått fast at norsk og samisk er to likestilte offisielle språk i Norge. Men i praksis har ikke samisk den samme stillingen som norsk, hverken i eller utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Noen vil påstå at man ikke kan snakke om et offisielt språk med mindre det har de samme rettighetene i hele landet. Granholm hevder derfor at termen "offisiell" får et uklart innhold fordi språkene vi snakker om, har ulik status de jure og de facto.

Er dere enig i denne beskrivelsen? I så fall, hvordan bør man rette opp i denne skeivheten mellom beskrivelse og faktiske forhold? (eller: mellom teori og praksis) Eller med andre ord: Hvilke tiltak bør gjøres for å sikre språklige rettigheter til samisktalende utenfor forvaltningsområdet for samisk språk?

b) I lovtekster og reglementer er det ofte snakk om samisk språk, men i praksis er det nordsamisk en sikter til. Det innebærer en fare for at man overser forskjeller mellom de ulike samiske språkene som snakkes i Norge, og at de mindre språkene (lule- og sørsamisk og til en viss grad pite- og øst-/skoltesamisk) blir hengende etter i utviklingen/revitaliseringen.

Er dere enig i denne beskrivelsen? I så fall, hvordan bør man ivareta rettighetene til brukerne av de mindre, og mer utsatte samiske språkene?

c) Det er uklart hva slags forhold det er mellom kvensk og finsk i lovgivningen ettersom det som regel brukes termen kvensk/finsk. Denne uklarheten kan potensielt gå utover utviklingen av det kvenske språket. Noen hevder at myndighetene bruker denne uenigheten omkring kvenbegrepet i det kvensk-finske miljøet som påskudd for å ikke fremme kvensk ytterligere. I Sverige har man valt å beskytte både Meänkieli og svenskfinsk. En slik mulighet ser ikke ut til å ha blitt seriøst diskutert i Norge.

Er dere enig i denne beskrivelsen? I så fall, hvordan bør rettighetene til kvensk ivaretas (på en bedre måte)?

d) Norske Kveners Forbund har flere ganger satt fram krav om at kvensk må løftes fra nivå 2 til nivå 3 i Europarådets sjarter om regionale språk eller minoritetsspråk. Hva er deres syn på dette kravet eller dette forslaget?

e) Norsk-finsk forbund krever at kvensk og norsk-finsk blir behandlet som to ulike språk, og at nord-finsk får status som minoritetsspråk på nivå 2 i Europarådets sjarter om regionale språk eller minoritetsspråk. Hvordan ser dere på dette kravet?

6. Granholm framhever i rapporten sin at den største forskjellen mellom nordsamisk og kvensk i Norge er at det er et klart grunnlag i loven for å revitalisere samisk, men at et slikt grunnlag mangler for kvensk. Norske Kveners Forbund har selv lagt fram en tiltaksplan for kvensk, men den har ikke blitt godkjent eller behandlet av myndighetene.

Hvordan ser dere på at samisk og kvensk bli behandlet ulikt på dette punktet?

7. Hvordan vurderer dere rollen til/betydningen av kvensk og samisk i det norske samfunnet? Og hva slags rolle kommer kvensk og nordsamisk til å ha om ti år?

Tilstanden for kvensk blir av mange beskrevet som svært kritisk. Samtidig mener mange kvenner (og andre) at det er oppgaven til staten å sørge for at språket overlever. Er dere enige i denne påstanden eller i dette ønsket? I så fall: Hvilke konkrete tiltak kan staten sette i gang for å berge kvensk?

8. Neste spørsmål knytter an til det vi nettopp snakket om: Hvilke konkrete tiltak bør tas for å sikre framtiden til kvensk og nordsamisk (andre samiske språk) i Norge?

9. Så er det en liten bolk med spørsmål som handler om opplæring.

a) Hvilke språkferdigheter synes dere bør en elev ha som har lært samisk som førstespråk?

b) Hvilke språkferdigheter synes dere bør en elev ha som har lært samisk som andrespråk?

c) Hvilke språkferdigheter synes dere bør en elev ha som har lært kvensk som andrespråk?

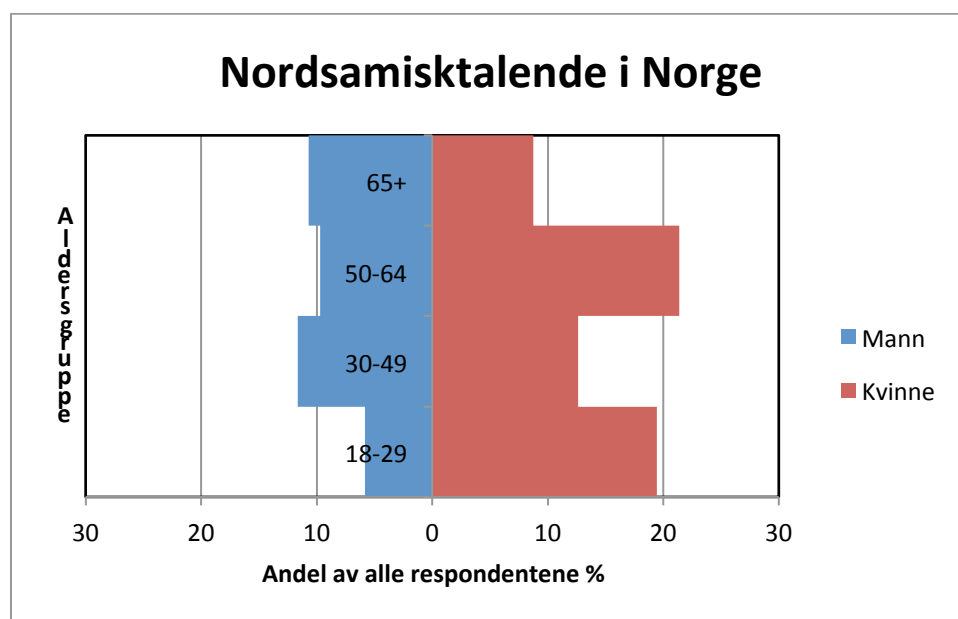
d) Ser dere noen mulighet for at det kan bli aktuelt med opplæring i kvensk som førstespråk i framtiden?

10. Hvilken rolle har politiske myndigheter når det gjelder å fremme stillingen eller utviklingen til kvensk og samisk jamført med ikke-statlige organisasjoner, som f.eks. Norske Kveners Forbund?

11. Er det andre aspekt ved minoritetsspråk som vi ikke har vært inne på, men som dere gjerne vil løfte fram? Er det noe dere har lyst til å spørre noen av de andre deltakerne om? Er det andre ting dere vil legge til?
12. Dersom dere hadde ubegrenset med midler for å støtte kvensk og de samiske språkene, hva ville dere ha gjort først?

3.5 Sosiodemografisk fordeling

Den sosiodemografiske fordelingen er litt skeiv. Over 60% av respondentene er kvinner, og særlig i aldersgruppene 18-29 og 50-64 er andelen betydelig høyere enn andelen menn. Videre oppgir flertallet av respondentene at de har høyere utdanning. Kjønn- og aldersfordelingen til minoritetsspråkstalerne er presentert i figur 1. Utdanningsnivået til respondentene er presentert i tabell 3.

Figur 1. Kjønn- og aldersfordeling av nordsamisktalende respondenter i Norge.

Kjønn	Antall	%
Mann	39	37.86
Kvinne	64	62.14

Tabell 1. Kjønnfordeling av nordsamisktalende respondenter

Aldersgruppe	Antall	%
18-29	26	25.00
30-49	25	24.04
50-64	32	30.77
65+	21	20.19

Tabell 2. Aldersfordeling av nordsamisktalende respondenter.

Utdanningsnivå	Antall	%
Ingen formell utdanning	3	2,91
Grunnskoleutdanning	13	12.62
Videregående utdanning	29	28.16
Høyere utdanning	58	56.31

Tabell 3. Utdanningsnivå til nordsamisktalende respondenter.

3.6 Retningslinjer for ELDIA-analysene

3.6.1 Minoritetsspråk som en del av flerspråklighet i moderne samfunn

I motsetning til de fleste tidligere studier om flerspråklighet ønsker ELDIA å undersøke livskraften til minoritetsspråk i forhold til den flerspråklige konteksten de inngår i, dvs. at vi tar hensyn til at moderne minoriteter både gjennom jobben og på fritiden forholder seg til flere språk. Det er viktig å ikke bare undersøke forholdet mellom minoriteten og det lokale majoritetsspråket, men hele spektret av språk som blir brukt i samfunnet og i den aktuelle regionen. Vi ønsket å avdekke mønstre for flerspråklighet, og finne ut om disse mønstrene fremmer eller truer det aktuelle minoritetsspråket.

3.6.2 Målet med ELDIA

Målet med ELDIA-prosjektet er å utvikle en såkalt European Language Vitality Barometer (EuLaViBar), heretter: livskraftmåler, dvs. et redskap for å måle graden av livskraft til et gitt minoritetsspråk eller et hvilket som helst annet språk.

Bruken av livskraftmåleren skjer i to trinn. Først lager vi en livskraftmåler for hvert av de undersøkte minoritetsspråkene (livskraftmåleren for nordsamisk er presentert i kap. 5 av denne rapporten). I en neste fase lager en tverrfaglig forskergruppe en generell livskraftmåler på grunnlag av delstudiene. Denne vil sammen med en håndbok bli levert til Europarådet og offentliggjort ved prosjektslutt i august 2013 (<http://phaidra.univie.ac.at/o:301101>).

3.6.3 Definisjon og måling av språklig livskraft

ELDIAs definisjon av språklig livskraft bygger på en lang forskningstradisjon. I vår tilnærming har vi hatt stor nytte av arbeidet til flere forskere: Joshua Fishman, Leena Huss, Christopher Stroud og Anna-Riitta Lindgren. Vi har også bygd på UNESCOs rapporter om språklig livskraft og truede språk (2003, 2009). Videre tar livskraftmåleren i bruk idéene til to fremtredende forskere innen språk og økonomi: François Grin og Miquel Strubell. Fra Grin har vi lånt (og noe tilpasset) begrepene 'kapasitet', 'mulighet' og 'ønske', mens ideen om at språkbrukere kan sammenlignes med forbrukere av 'språkprodukter' er lånt fra Strubell. Vi har også utviklet en livskraftskala for språk, inspirert av, men ikke identisk med Joshua Fishmans Graded Intergenerational Disruption Scale (GIDS), som siden 1990-tallet har vært den ledende modellen i forskningen av språklig livskraft (Fishman 1991).

ELDIA-analysene er plassert på fire ulike nivåer:

- Fokusområder: **kompetanse** (hvor trygg føler talerne seg på språket; i hvilken grad tør de å bruke det), **mulighet** (i hvilken grad kan språket bli brukt i offentlige institusjoner, på skoler osv.) **ønske** (i hvilken grad ønsker talerne å ta i bruk språket) og **språkprodukter** (i hvilken grad er språket brukt i radio, teateroppsetninger osv., og i hvilken grad er disse språkproduktene etterspurt av «forbrukerne»).
- Dimensjoner: **lovgivning** (bestemmelser som fremmer eller hindrer bruken av språket; hva vet folk om disse lovene, og hva synes de om dem), **utdanning** (hvordan er språket brukt fra barnehage til universitet, og hva synes folk om det), **media** (i hvilken grad og hvordan er språket brukt i aviser, tv og radio osv.; hvordan framstilles minoriteten i majoritetsmedia, osv.), **språkbruk og samhandling** (hvordan brukes språket i ulike situasjoner og av/med ulike personer osv.).
- Variabler langs dimensjonene: for eksempel **holdninger** til det aktuelle språket og til andre språk (og deres talere), **språkbruk mellom generasjonene** (blir språket brukt mellom talere av ulike generasjoner), eksisterer det **media** på språket, **morsmål** (hvordan definerer talerne sitt/sine morsmål), **rollen til språket i arbeidslivet**, **selvrapportert kompetanse** (hvordan vurderer talerne sin språkkompetanse), osv.
- Til slutt er alle variablene gradert på en skala fra 0 til 4 basert på graden av språklig livskraft.

Basert på analysen av disse variablene kan vi rangere språk på følgende ELDIA-skala for språklig livskraft:

Nivå	Beskrivelse
0	Vedlikeholdet av språket er alvorlig og kritisk truet. Språket finnes i minnet til folk, men det blir ikke brukt i sponan eller aktiv kommunikasjon. Det

eksisterer ingen form for statlig beskyttelse av bruken og overføringen av språket. Barn og ungdommer blir ikke oppmuntret til å lære eller bruke språket.

→ Det kreves umiddelbare og effektive tiltak for å hindre fullstendig utryddelse av språket og for å revitalisere bruken av det.

- 1 Vedlikeholdet av språket er akutt truet. Språket brukes i aktiv kommunikasjon i noen sammenhenger, men det er alvorlige problemer knyttet til bruk, støtte og/eller overføring, i en slik grad at bruken av språket kan forventes å opphøre helt i overskuelig fremtid.

→ Det kreves umiddelbare og effektive tiltak for å støtte og fremme vedlikehold og revitalisering av språket.

- 2 Vedlikeholdet av språket er truet. Bruken og overføringen av språket ser ut til å avta eller stanse opp i hvert fall i noen sammenhenger eller i noen miljøer. Hvis denne trenden fortsetter, kan bruken av språket opphøre på litt lengre sikt.

→ Det kreves effektive tiltak for å oppmuntre til og støtte bruken og overføringen av språket.

- 3 Vedlikeholdet av språket er til en viss grad ivaretatt. Språket er støttet gjennom institusjoner og det brukes i ulike sammenhenger og funksjoner (også utover sentrale domener som familien). Det er ofte overført til neste generasjon, og mange av talerne ser ut til å være i stand til og villig til å utvikle bærekraftige former for flerspråklighet.

→ Tiltakene for å støtte vedlikeholdet av språket ser ut til å være vellykket, og de bør opprettholdes og overføres.

- 4 Vedlikeholdet av språket er for tiden ivaretatt. Språket brukes og fremmes i en rekke sammenhenger. Språket ser ikke ut til å være truet. Ingenting tyder på at (et betydelig antall) talere skal slutte å bruke språket eller overføre det til neste generasjon, forutsatt at den sosiale og institusjonelle støtten forblir på dagens nivå.

→ Språket må overvåkes og støttes i et langsiktig perspektiv.

3.6.4 Analyse

I analysen av intervjuene og spørreskjemaene var ELDIA-forskerne nødt til å konsentrere seg om noen viktige dimensjoner og, framfor alt, om de spørsmål som er relevante for livskraftmåleren generelt. Det var derfor ikke mulig å behandle enhver problemstilling som kunne være viktig for et bestemt språk eller gruppe av talere. En mer dyptgående analyse av hvert enkelt språk må overlates til framtidig forskning.

ELDIA-statistikerne har bearbeidet og framstilt resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen i tabeller som er brukt som utgangspunkt for illustrasjonene (diagrammer, figurer) i kap. 4. Svarene og kommentarene til åpne spørsmål ble analysert for hand av lingvistene på ELDIA-prosjektet.

Intervjuene ble transkribert (skrevet ut som tekst) og annotert (forsynt med sentrale merkelapper som «språkbruk», «utdanning», «mobilitet» osv. ELDIA-lingvistene har også laget korte beskrivelser og sammendrag av hvert intervju.

4 Nye data om lovgivning, media, utdanning, språkbruk og samhandling

4.1 Analyse av lovgivning og institusjoner

av Sia Spiliopoulou Åkermark

Oppsummering av analysen av det juridiske og institusjonelle rammeverket for nordsamisk og kvensk i Norge

Det samiske språket har det høyeste rettsvernet i Norge siden det per i dag er det eneste språket som er vernet i Grunnloven. Mens de to offisielle norske målformene bokmål og nynorsk er vernet i Måbrukslova, er de samisk språkene vernet i Sameloven. Sametinget ble etablert i 1987 og er det folkevalgte organet som har myndighet til å utøve samisk autonomi i samsvar med andre kapittel i Sameloven. Sametinget har et eget ekspertutvalg for samiske språkspørsmål, Sametingets språkavdeling.

Kvensk/finsk nyter ikke det samme juridiske vernet som de samiske språkene, men er nevnt i Lov om stedsnavn og i Opplæringsloven. Siden Norge i 1993 ratifiserte Europarådets Sjarter om regionale språk eller minoritetsspråk har det foregått en diskusjon om hva det kvenske språket burde kalles: kvensk, norskfinsk eller bare finsk. Regjeringen har lagt seg på den åpne og doble betegnelsen kvensk/finsk.

Stortingsmelding nr. 15 (2000-2001) om nasjonale minoriteter i Norge markerer det første forsøket på en enhetlig minoritetspolitikk i Norge. Stortingsmeldingen ble skrevet som en oppfølging av ratifiseringen av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter (FCNM) i 1999 og handlingsplanen for menneskerettigheter 1999-2000, der nasjonale minoriteter stod sentralt. Det finnes et betydelig antall lovbestemmelser som regulerer språk og språkbruk i Norge, men per 2011 er fortsatt ingen enhetlig språklov på plass.

I tillegg til Grunnlovens § 110a, som sikrer vilkårene for samisk språk og kultur, finnes det flere lovbestemmelser om språkbruk og språkvern i Norge. Det gjelder særlig tredje kapittel i Sameloven, som regulerer bruken av samisk og talernes rettigheter innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Loven regulerer oversettelsen av sentrale lover, forskrifter og skjemaer til samisk, retten til å få svar på samisk i kontakt med offentlige myndigheter i forvaltningsområdet for samisk språk, retten til samisk i rettsvesenet, hos politiet og i fengsel, i helsevesenet og i kirken, og retten til utdanningspermisjon for å lære samisk for ansatte ved kommunale eller regionale etater i forvaltningsområdet for samisk språk. For å gjennomføre bestemmelsene for forvaltningsområdet for samisk språk mottar de berørte kommunene tilskudd til tospråklighet fra staten, fordelt gjennom Sametinget.

Opplæringsloven av 1998 imøtekommer noen av behovene til minoritetsspråklige. Retten til å lære samisk forstås her som en individuell rett innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, men som en grupperett utenfor området. Ifølge Barnehageloven skal barnehager respektere barnets etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur. Kommunen har ansvar for å sørge for at virksomheten i samiske barnehager bygger på samisk språk og kultur. Opplæringsloven gir nå rett til finskundervisning i Troms og Finnmark når det er minst tre elever med kvensk/finsk bakgrunn.

Loven om stedsnavn av 1990 ble endret i 2005 for å sikre at Norges internasjonale forpliktelser overfor samiske og kvenske stedsnavn ble oppfylt.

Debatten om nordsamiske og kvenske rettigheter tar i dag først og fremst form av å være en revitaliseringsdebatt. Men mens lovverket for å revitalisere nordsamisk i stor grad er på plass, så er det fortsatt betydelige hindringer og hull i lovverket for kvensk. Denne forskjellen kommer mest tydelig til uttrykk i den ambisiøse statlige handlingsplanen for samiske språk, som blir revidert og evaluert hvert år, mens handlingsplanen for kvensk, som kvenene har laget selv, ikke er godkjent av myndighetene så langt.

I Norge nevnes det gjerne to lag av språklig mangfold. Det er på den ene siden den lange tradisjonen for å håndtere to norske skriftspråk i administrasjon og utdanning, og på den annen side er det mangfoldet av minoritetsspråk i Norge, som ikke er så dypt forankret i det juridiske systemet som mangfoldet innenfor det norske språket. Språklig mangfold og flerspråklighet er del av Opplæringsloven av 1998 og påfølgende lovgivning. De klareste eksemplene på den enkeltes rett til mer enn ett språk (dvs. norsk og et annet morsmål, eller norsk og et annet eller tredje språk) er bestemmelsene om individuelt valg av målform (bokmål eller nynorsk) i utdanning, retten til opplæring i samisk innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, retten til kvensk/finsk som andrespråk, og retten til å få undervisning på andre språk enn norsk hvis nødvendig. Skolen er faktisk blitt en arena for språklig mangfold gjennom bestemmelsene i Opplæringsloven og gjennomføringen av det såkalte Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet i Læreplanene i samisk. Det er nå læreplaner for 14 forskjellige språk i norsk skole, men det har ennå ikke resultert i en strategi for individuell flerspråklighet. Et slikt arbeid er imidlertid satt i gang i Departementet for utdanning og forskning (2011).

4.2 Mediaanalyse

av Reetta Toivanen

Målet med mediadiskursanalysen i Norge var å finne ut hvordan minoritetsspråk, språkrøkt, språktap og -revitalisering er omtalt i majoritets- og minoritetsspråklige medier. Et annet mål var å skaffe informasjon om utviklingen av forholdet mellom etniske grupper. En antagelse som lå til grunn for medieundersøkelsene i alle de involverte landene i ELDIA-prosjektet, var at måten media omtaler språklige minoriteter på forteller oss noe om konteksten en språklig

minoritet er plassert i når den prøver å opprettholde og revitalisere sitt morsmål. Holdningene som deles i media, er til en viss grad representative for storsamfunnets holdninger til minoritetsspråklige lokalsamfunn. Meninger og holdninger i minoritetsmedia forteller noe om utfordringene og mulighetene minoritetssamfunnet deler med sine egne medlemmer.

De sentrale spørsmålene i mediediskursanalysen kan oppsummeres som følger:

1. Hvordan blir minoriteter omtalt i majoritets- og minoritetsmedia? 2. Hvordan blir majoritets- og minoritetsmedia plassert/hvordan posisjonerer de seg selv i medialandskapet? 3. Hvordan informerer majoritets- og minoritetsmedia offentligheten om aktualiteter vedrørende relasjonen mellom etniske grupper? 4. Er språkrøkt et tema, og hvordan blir det diskutert? 5. Hva slags roller og funksjoner tildeles majoritets- og minoritetsspråk i media?

Det ble valgt en longitudinell tilnærming til materialet, og vi ønsket også å ta opp spørsmål om endring av status og situasjon for de studerte minoritetsspråklige samfunnene. Derfor bygger analysen på tre ulike perioder. I Norge er det for det første perioden fra februar til april 1998, da Europarådets sjarter om regionale språk eller minoritetsspråk og Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter (FCNM) trådte i kraft. Den andre perioden er våren 2005, da den nye Språkloven trådte i kraft. For det tredje valgte vi perioden fra november 2010 til januar 2011, for å få en oversikt over den nyere utviklingen.

Mediadiskursanalysen i Norge fokuserte på nordsamiske og kvenske språksamfunn. Dette kapitlet oppsummerer resultatene fra analysen av norske majoritetsmedier og nordsamiske medier. For analysen av de to tidligere periodene (februar-mars 1998 og april-juni 2005) valgte vi de to samiskspråklige avisene *Min Aigi* og *Assu*. De ble slått sammen til én avis, *Ávvir*, i 2008, som ble brukt som grunnlag for den siste perioden i denne studien. Redaksjonen til *Ávvir* er nå lokalisert både i Karasjok/Karášjohka og Kautokeino/Guovdageaidnu i Norge. *Min Áigi* og *Assu* kom ut to ganger i uken, og *Ávvir* kommer ut fem ganger i uken, fra tirsdag til lørdag.

Som materiale for majoritetsmedia valgte vi to aviser. Den første er *Finnmark Dagblad*, en lokalavis som blir publisert i det aktuelle minoritetsspråksområdet i Nord-Norge, og som representerer det mediet som er nærmest den samiske minoriteten som er gjenstand for denne studien. *Finnmark Dagblad* er den største norske avisen i Finnmark. Den kommer ut fra mandag til lørdag i ti kommuner i Vest-Finnmark. Den andre majoritetsavisen vi valgte, er *Aftenposten*, som er den største norske avisen, og som utgis daglig. Det er produsert i Oslo, og dekker aktuelle samfunnsspørsmål, f.eks. lovgivning og utdanning på nasjonalt nivå.

Andelen avislesere i Norge er blant de høyeste i verden, og aviser spiller en viktigere rolle i det norske medielandskapet enn i de andre europeiske landene (Østbye 2010). Ifølge Norsk mediebarometer for 2008 leste 68 % av nordmennene daglig én eller flere papiraviser (Høst 2008). Størst er antall avislesere i aldergruppen 67-79 år. Antallet i de yngste aldersgruppene

har sunket de siste årene. Til sammen har lesertallet vært synkende siden 1990-tallet. Samtidig øker populariteten til aviser og andre medier som er tilgjengelige på Internett (Østbye 2010). De tradisjonelle informasjonsleverandørene (TV, radio og trykte medier) er også tilgjengelige på Internett. For eksempel er det flere som leser nettutgaven enn papirutgaven av Dagbladet, en av de store norske aviser (Østbye 2010).

Radio er det mest populære mediet blant samer (Pietikäinen 2008: 176). Men det finnes ingen oppdatert statistikk over i hvilken grad folk bruker samiskspråklige TV- eller radiosendinger. Avisen Ávvir hadde i 2010 et opplag på 1271 (MBL), mens opplaget til Ságat var på 2732 i 2010 (MBL Norske aviser). Lesertallene fra de siste ti årene viser at både norsk- og samiskspråklige minoritetsaviser har sakte men sikkert økt i popularitet, etter en nedgang i salgstall mellom 2004 og 2005.

De fleste avisene i Norge rapporterer jevnlig om minoritetsemner. På grunn av den geografiske avstanden til det samiske bosetningsområdet, konsentrerer Aftenposten seg mest om de mest aktuelle minoritetsspørsmål, mens regionalavisen Finnmark Dagblad følger med på den pågående debatten på alle felt. Artikkene i Aftenposten tar for det meste opp temaer som utdanning og lovgivning, mens i Finnmark Dagblad er det utdanning og språkbruk som blir mest omtalt. Materialet fra Aftenposten er for spinkelt til å kunne trekke forsvarlige konklusjoner om forholdet mellom avisen og den samiske minoriteten. Derimot inneholdt Finnmark Dagblad en rekke artikler om den samiske minoriteten. Forholdet mellom samer og majoritetsavisen framstår som rettferdig og åpent, noe som kommer til uttrykk gjennom referanser til samiske aviser og meningsytringer i debattdelen.

I debattdelen til de fleste majoritetsavisene blir ofte den samiske og den kvenske minoriteten sammenlignet, spesielt i de innleggene som tar opp den rettslige statusen til kvener og det kvenske språket. For de fleste av de omtalte problemene er det den norske staten som ser ut til å bli holdt ansvarlig for å legge til rette for og finansiere tiltak for språklig revitalisering. I noen tekster blir det også påpekt at Sametinget bør gis mer forvaltnings- og beslutningsansvar.

Generelt blir minoriteter og minoritetsspråk, i dette tilfellet samene og kvenene, i majoritetsmedia framstilt som naturlige deler av samfunnet, som må beskyttes og fremmes. Man forventer at det først og fremst er Statens ansvar å støtte minoriteter, hovedsakelig økonomisk. Men i noen tekster viser man til andre aktører, som politiske partier og spesifikke departementer. Felles for alle tekstene er budskapet om at minoriteter må få de midler som er nødvendige for sikre sitt språk og sin kultur. Derimot gir diskursen i majoritetsmedia uttrykk for at selve revitaliseringen og det å ta i bruk språket, bør overlates til minoriteten selv.

De mest diskuterte temaene i de samiske avisene er spørsmål knyttet til reindrift, utdanning og språkbruk i offentlige tjenester og med myndigheter, samt nyheter om Sametinget. Disse emnene er stort sett diskutert fra et norsk ståsted, selv om avisene også blir lest i Finland og

Sverige. I diskusjoner om utdanning rapporterer de siste artiklene om at utdanningskvaliteten er såpass forverret og mangelen på lærere såpass stor at foreldre har valgt å undervise sine barn hjemme. Et annet problem som har fått mye omtale i mediene i det siste, er tilgjengeligheten av helsetjenester og andre sosiale tjenester på samisk.

Noe som skiller majoritetsmedia fra minoritetsmedia, er hvordan de ser på ansvaret for språklig vedlikehold og revitalisering. I majoritetsmedia blir den norske staten tildelt rollen som finansieringskilde og som beslutningstaker i juridisk forstand. Samiske medier understreker derimot ofte det kollektive ansvaret som det samiske samfunnet har for å bevare og overføre språkarven til barnene. Praktiske problemer, som for eksempel mangel på økonomisk støtte, blir ikke framhevet så mye som utfordringen med å motivere foreldre og barn til å lære og bruke samisk språk.

Samene i Norge ser i dette materialet ut til å være et bra eksempel på hvordan majoritets- og minoritetsbefolkningens medier har klart å nærme seg hverandre, henvise til hverandre, og havne på et felles syn i viktige spørsmål. Majoritetsmedia, spesielt regionalaviser, slipper til også kritiske innlegg som setter spørsmålstegn ved legitimiteten til samiske landrettigheter. Men det ser også ut til å være bred enighet i spørsmål om morsmålsopplæring, språklig revitalisering, kulturelle aktiviteter, og spørsmål om finansiering. Diskursen både i majoritets- og minoritetsmedia ser på språklige rettigheter som en kompensasjon for fornorskningspolitikken, og det blir sett på som Statens ansvar å sikre optimale vilkår for å holde samisk språk og kultur ved like. Samene blir på sin side holdt ansvarlige for innholdet i språk- og kulturpolitikken, men også for å motivere medlemmene i språksamfunnet til å bruke språket aktivt.

4.3 Sosiolingvistisk analyse av undersøkelsene og intervjuene

av Marko Marjomaa

I det følgende er de viktigste resultatene av minoritetsspråksundersøkelsen oppsummert. Mer detaljert informasjon finnes i ELDIA-rapporten om nordsamisk.

Språkbruk og –samhandling

I ELDIA-sammenheng omfatter språkbruk og -samhandling alle aspekter ved språkbruk (f.eks i ulike situasjoner/med forskjellige mennesker, osv.).

Morsmål

Et flertallet av 66,4 % (69/104) av respondentene oppgir nordsamisk som sitt morsmål, mens 33,6 % (37/104) av respondentene oppgir norsk som morsmål. Bare fem respondenter av

104 (4,8 %) oppgir både nordsamisk og norsk som morsmål. Én av de 104 respondentene oppgir at hun/han har et annet samisk språk som morsmål.⁵

Språkbruk på tvers av og innenfor generasjoner

Et klart flertall av respondentene har brukt eller bruker nordsamisk med personer som tilhører en eldre generasjon, dvs. besteforeldre og foreldre. Andelen respondenter som bruker nordsamisk med besteforeldre på farssiden, er på 75,3 % (73/97), og det tilsvarende tallet på morssiden er 70,6 % (72/102). Flertallet av respondentene oppgir at begge foreldrene (mor 69,4 %, 68/98 og far 63,7 %, 58/91) brukte nordsamisk med dem i barndommen. Et flertall av respondentene oppgir også at begge foreldre bruker nordsamisk med dem i dag (mor 61,5 %, 40/65 og far 60,0 %, 27/45).

Det er ikke veldig vanlig å bruke mer enn ett språk med besteforeldre. Andelen respondenter som bruker mer enn ett språk med besteforeldre på farssiden er på 14,3% (14/97), og med besteforeldre på morssiden er andelen 9,8% (10/102). Bruk av mer enn ett språk med foreldre er heller ikke utbredt. Andelen respondenter som brukte mer enn ett språk med mor i barndommen er på 16,3 % (16/98), og andelen andelen som bruker mer enn ett språk med mor i dag, er på 7,7 % (5/65). Andelen respondenter som oppgir at far brukte mer enn ett språk med dem i barndommen, er på 12,1 % (11/91), og 11,1 % (5/45) av respondentene oppgir at far bruker mer enn ett språk med dem i dag.

Et flertallet på 63,3 % (50/79) av respondentene bruker eller har brukt nordsamisk med søsken, mens 55,7 % av respondentene oppgir at de bruker norsk med søsken. 10 av de 79 respondentene (12,7 %) oppgir at de har brukt eller bruker mer enn ett språk med søsken.

Et flertallet på 62,5 % (45/72) av respondentene bruker norsk med nåværende ektefelle/samboer, og 54,2 % (39/72) bruker nordsamisk.⁶ Av de 72 respondentene oppgir 26 (36,1 %) at de bruker mer enn ett språk med ektefelle/samboer. Bruken av nordsamisk mellom ektefeller/samboere har gått ned. Respondentene bruker altså i mindre grad nordsamisk med ektefelle/samboer enn foreldrene til respondentene har brukt nordsamisk seg imellom.

Andre samiske språk og kvensk/finsk brukes lite på tvers av generasjoner. Når kvensk/finsk er brukt, skjer det hovedsakelig med besteforeldre.

Selvrapportert språkkompetanse

Alle respondentene som oppgir nordsamisk som sitt morsmål, mener likevel ikke å kunne forstå, snakke, lese og skrive nordsamisk flytende. Spesielt skrive- og leseferdigheter er

⁵ Språket er ikke spesifisert her for å ivareta respondentens anonymitet.

⁶ Respondenter som oppgir at de bruker både nordsamisk og norsk, er inkludert i disse tallene. Derfor overstiger summen av de to gruppene 100 %.

oppgitt å være klart svakere på nordsamisk enn på norsk. Respondentene oppgir at de har et klart lavere ferdighetsnivå i skriving og lesing på nordsamisk enn på norsk.

Bare få respondenter oppgir at de har kompetanse i andre samiske språk og kvensk/finsk. Det er engelsk som klart beherskes best ved siden av nordsamisk og norsk.

Språkdomener

Nordsamisk brukes på alle domener, men oftere på uformelle enn formelle domener, f.eks. i hjemmet og med slektninger. Norsk brukes mer på formelle domener enn nordsamisk, f.eks. med myndigheter. Respondentene gir også tydelig uttrykk for at nordsamisk bør brukes i flere offentlige sammenhenger.

Bruk av andre samiske språk på ulike domener er ikke vanlig. Også kvensk/finsk er svært lite brukt. Engelsk er mest vanlig i jobbsammenheng.

Språk i arbeidslivet

Ifølge respondentene har ikke nordsamisk samme klart positive rolle i arbeidslivet som norsk og engelsk. Respondentene har også vanskelig for å si hva slags rolle andre samiske språk spiller i arbeidslivet. Derimot tilskrives norsk en klart positiv rolle i arbeidslivet. Også engelsk tilskrives en mer positiv rolle i arbeidslivet enn nordsamisk. Respondentene synes det er vanskelig å definere rollen til kvensk/finsk i arbeidslivet.

Språkdyrking

Respondentene fikk spørsmål om vedlikehold av nordsamisk. Et klart flertall av de spurte svarer at det finnes institusjoner som dyrker nordsamisk, og lite flertall svarer at det finnes institusjoner som dyrker norsk. Et flertall av respondentene mener også at det har blitt gjort forsøk på å redde nordsamisk. Andelen respondenter som mener at det finnes en ren/riktig versjon av nordsamisk, er høyere enn andelen som mener at det ikke finnes noen slik versjon av nordsamisk.

Støtte for og forbud mot språkbruk

Respondentene fikk også spørsmål vedrørende støtte for og forbud mot bruk av nordsamisk. En betydelig andel på 42,2 % (35/83) av respondentene opplevde i sin barndom at det var gjort forsøk på å forhindre foreldre fra å bruke nordsamisk med sine barn. Nesten halvparten av respondentene mener at det er viktig at foreldre snakker nordsamisk eller kvensk/finsk med sine barn slik at de lærer nordsamisk eller kvensk/finsk i utdanningen også. Flertallet av respondentene svarer at foreldrene har støttet dem i å bruke både nordsamisk og norsk. Et stort flertall av respondenter som har barn, prøver å få barnene til å lære og bruke nordsamisk.

Språkholdninger

Minoritetsspråksundersøkelsen inneholdt spørsmål om holdninger til språk. Et spørsmål handlet om det å blande språk. Et klart flertall av respondentene er enige i påstanden om at språkblanding er utbredt, men de er uenige i påstanden om at bare folk med lav utdanning blander språk. Videre mener respondentene at det er forskjeller mellom språket til yngre og eldre talere av nordsamisk. Flertallet av respondentene er enige i påstanden om at unge språkbrukere oftere blander nordsamisk med andre språk, mens flertallet av de spurte er enige i påstanden om at eldre mennesker snakker nordsamisk språk på en korrekt måte. Flertallet av respondentene er uenige i at det å blande språk er uttrykk for høy kompetanse i ulike språk, og et lite flertall synes heller ikke at det å blande språk er akseptabelt.

Minoritetsspråksrespondentene mener i høyere grad enn kontrollgruppen at bruken av nordsamisk kommer til å øke i de neste ti årene. Minoritetsspråksrespondentene hadde også et mer optimistisk syn enn kontrollgruppen på bruken av kvensk/finsk i de neste ti årene. Et klart flertall i begge gruppene er enig i påstanden om at engelsk vil bli mer utbredt i de neste ti årene.

Respondentene ble bedt om å beskrive hvordan hvert av språkene låter, med utgangspunkt i 18 par av adjektiv, f.eks. vakker – stygg, som skulle rangeres på en skala fra 1 til 5. Minoritetsspråksrespondentene karakteriserer nordsamisk som positivt, mens kontrollgruppen er mer nøytral i vurderingen dersom vi sammenligner andelen av det høyeste svaralternativet. I minoritetsspråksundersøkelsen er adjektivene vakker og nær de eneste som oppnår en andel på over 50 %. Men også i alle de andre adjektivparene er det alltid det positive medlemmet som skårer høyest. I kontrollgruppen er det det nøytrale svaralternativet (altså 3 på skalaen) som er valgt oftest. Her skårer svaralternativet «verken/eller» høyest i alle adjektivparene bortsett fra parene myk – hard, moderne – tradisjonell og gammel – ung. I disse parene er det hard, tradisjonell og gammel som fikk høyest andel blant svarene.

Lovgivning

Støtte av og forbud mot språkbruk

Spørsmål om lovgivning gikk ut på om det finnes lovbestemmelser som støtter eller hemmer språkbruk og språklig mangfold, og om hvilke kunnskaper og holdninger allmennheten har til slik lovgivning.

Nesten halvparten 47,5 % (48/101) av respondentene svarer at de tror lovgivningen støtter bruk av nordsamisk. Omtrent like mange (49,5 %, 49/99) av respondentene mener at lovgivningen ikke er til hinder for bruk av nordsamisk. Et flertall på 53,5 % (54/101) av respondentene mener at lovgivningen støtter bruk av flere språk i området de bor i. Videre mener 41,4 % (41/99) av respondentene at de ulike språkbrukerne og språkene i området eller

landet de bor i, er behandlet ulikt i loven. Et flertall på 59,0 % (59/100) vet ikke om loven fremmer bruken av ulike språk i arbeidslivet.

Juridiske tekster på nordsamisk

Et flertall på 52,5 % (52/99) av respondentene vet ikke om lovtekster er tilgjengelige på nordsamisk. Mot dette svarer 33,3 % (33/99) av respondentene at juridiske tekster er tilgjengelig på nordsamisk.

Utdanning og lovverket

Et klart flertal på 56,4% (57/101) av respondentene svarer at det finnes lovgivning som regulerer opplæring i nordsamisk i skoleverket. Kun 5,0% (5/101) av respondentene svarer at det ikke finnes slik lovgivning. Videre svarer 43,6% (41/94) av respondentene ja på spørsmålet om det finnes lovgivning som regulerer undervisning om nordsamisk i skolen.

Media

Spørsmål om media inkluderer mediebruk, minoritetsmedia, språk i medieproduksjon, språk i mediebruk, majoritetsspørsmål i minoritetsmedia og minoritetsspørsmål i majoritetsmedia.

Et av spørsmålene om media gikk ut på hvor ofte respondentene konsumerer eller aktivt bruker elektroniske medier på nordsamisk, andre samiske språk, norsk, kvensk/finsk og engelsk, basert på 15 spesifiserte medieprodukt. Det andre spørsmålet handlet om aktiv bruk av språklige og kulturelle medieprodukter.

Nordsamisk blir brukt klart oftere i tradisjonelle medier som f.eks. aviser og radio enn i nye medier som Internett eller sosiale medier. Fire av de fem daglig mest brukte medieproduktene er felles for minoritetsspråksrespondentene og kontrollgruppen. Derimot er det bare rapportert lite bruk av medier på andre samiske språk og kvensk/finsk. Bruk av norskspråklige medier dominerer helt klart i forhold til samiskspråklige. Bruken av media på engelsk varierer mellom de ulike medietypene. Videre oppgir et klart flertall av respondentene at de aldri bruker nordsamisk i tekstproduksjon og kulturelle produkter.

Utdanning

Spørsmål om utdanning gjelder både formell og uformell utdanning og dekker temaer som utdanningsnivå, språkopplæring, undervisningsspråk, meninger/følelser/holdninger til utdanning m.m.

Et flertallet på 78,7 % (74/94) av respondentene oppgir at de har lært nordsamisk hjemme av foreldre eller slektninger. Videre oppgir 52,9 % av respondentene at de bare har fått undervisning på norsk. To respondenter svarer at de bare har blitt undervist på nordsamisk på skolen.

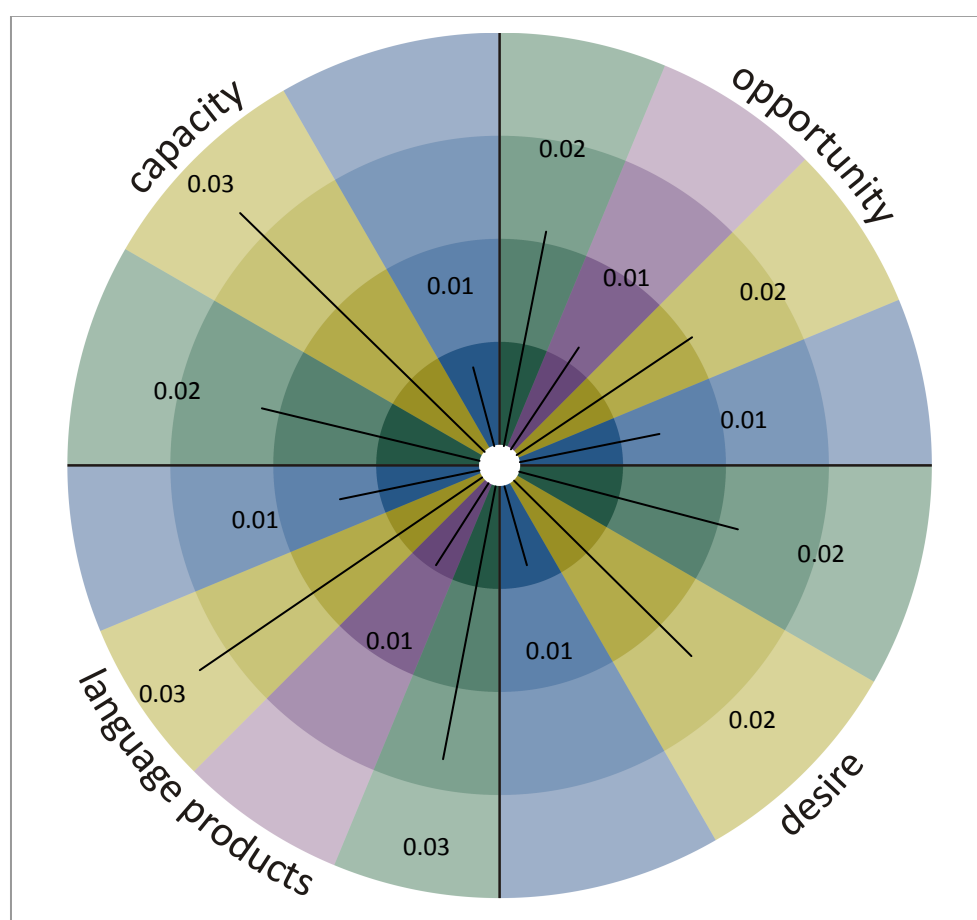
Andelen respondenter som oppgir at de har hatt nordsamisk som undervisningsspråk i førskolen/barnehagen i andre fag enn språkfag, er på 22,1 % (23/104), i grunnskolen er andelen på 29,8% (31/104), og i videregående skole/fagskole er andelen på 26,9% (28/104).

Respondentene ble også spurt om utdanning i nordsamisk. I førskolen oppgir 33,9 % (21/62) av respondentene å ha fått undervisning i nordsamisk. I grunnskolen er andelen på 47,0 % (47/100), og i videregående skole/fagskole er det 52,4 % (43/82) av respondentene som hadde undervisning i nordsamisk.

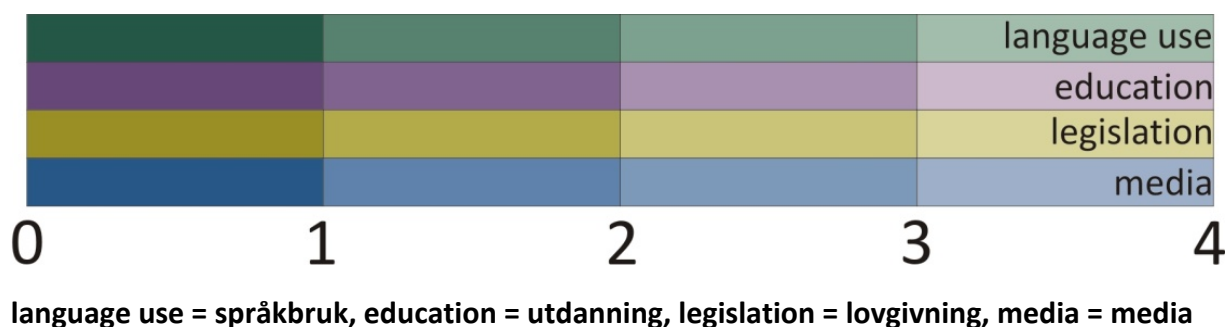
5 Språklig livskraftmåler for nordsamisk

I dette kapitlet skal vi presentere og tolke livskraftmåleren for nordsamisk språk. Resultatene er illustrert grafisk og inneholder de fire fokusområdene Kompetanse, Mulighet, Ønske og Språkprodukter, som igjen inneholder flere dimensjoner. Fokusområdene er beskrevet i kap. 3.6.3. Måleprosedyrene vil bli forklart i detalj i den samlede sluttrapporten for hele ELDIA-prosjektet, som offentliggjøres sommeren 2013.

Livskraftmålerne for de enkelte språkene er laget som skalerte målere av Eva Kühhirt og Katharina Zeller (radardiagrammer Figur 2).

Figur 2. Resultat fra livskraftmåleren for nordsamisk i de nordsamiske delene av forvaltningsområdet for samisk i Norge. Capacity = kompetanse, opportunity = mulighet, desire= ønske, language products = språkprodukter

Figur 3. Forklaring av fargekoder

Ifølge resultatene fra livskraftmålingen er stillingen av nordsamisk i forvaltningsområdet for samisk språk ikke sikret. Nivået for fokusområdene Mulighet (snittverdi 1,85) og Språkprodukter (snittverdi 1,58) er 1. Det indikerer at vedlikeholdet av språket er akutt truet. Nivået for Ønske (snittverdi 2,12) og Kompetanse (snittverdi 2,02) indikerer på sin side at vedlikeholdet av språket er truet. Resultatene kan tolkes slik at talere av nordsamisk i forvaltningsområdet for samisk språk har et større ønske og større kompetanse til å bruke språket enn de har muligheter og språkprodukter til å bruke språket. Situasjonen er imidlertid ikke like klar i de ulike dimensjonene til fokusområdene. Lavest nivå (0,80) hadde Media på fokusområdene Kompetanse og Ønske, mens Lovgivning hadde nivået 3,32 på fokusområdene Kompetanse og Språkprodukter.

Resultatene fra livskraftmåleren bør tolkes med varsomhet. Svarprosenten var svært lav, og derfor kan vi bare snakke om tendenser. Ettersom undersøkelsen ble utført i forvaltningsområdet for samisk språk, beskriver livskraftmåleren for nordsamisk til en viss grad situasjonen for nordsamisk i dette området, men ikke utenfor området. Sannsynligvis ville resultatene fra livskraftmålingen vært lavere for alle fokusområdene dersom vi hadde inkludert områder utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Situasjonen for nordsamisk utenfor forvaltningsområdet for samisk språk er helt annerledes, for her har talere av samisk ikke de same rettighetene som gjelder innenfor området. Det er også betydelige regionale forskjeller innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. For eksempel er situasjonen i kystkommunen Kåfjord/Gáivuotna ikke så bra som i innlandskommunen Kautokeino/Guovdageaidnu. Men slike forskjeller mellom regioner kommer ikke til uttrykk i resultatene fra livskraftmålingen.

6 Konklusjoner

ELDIA er et forskningsprosjekt som føyer seg inn i den lange tradisjonen av europeisk forskning på språklig mangfold. Fraværet av Porsanger/Porsángu i undersøkelsen er helt klart en ulempe. På grunn av den lave svarprosenten i ELDIA-delstudien om nordsamisk kan vi bare beskrive tendenser, og mange spørsmål trenger mer forskning. Spesielt situasjonen for nordsamisk utenfor forvaltningsområdet for samisk språk bør undersøkes nærmere. Av praktiske grunner var disse områdene ikke inkludert i den foreliggende undersøkelsen. Hovedfunnene i studien er i det følgende kort oppsummert.

- Nordsamisk er et urfolksspråk som tradisjonelt tales i de nordlige delene av Norge, Sverige og Finland, men på grunn av migrasjon brukes nordsamisk i dag også utenfor dette tradisjonelle området.
- I Norge finnes det anslagsvis 20 000 talere av nordsamisk. Anslaget for Finland er 2000, og for Sverige 5000. Til sammen er det anslagsvis 27 000 talere av nordsamisk.
- Flertallet (66,4 %, 69 av 104) av respondentene oppgav nordsamisk som sitt morsmål.
- Flertallet (78,7 %, 74 av 94) av respondentene har lært nordsamisk hjemme av foreldre eller slektninger.
- Flertallet av respondentene bruker nordsamisk med personer fra samme generasjon og fra andre generasjoner.
- Respondentene har bedre ferdigheter i muntlig enn i skriftlig bruk av nordsamisk.
- Respondentene har klart dårligere skriveferdigheter i nordsamisk enn i norsk.
- Nordsamisk er mer brukt i uformelle enn i formelle sammenhenger.
- Samisk blir bare sjelden brukt som undervisningsspråk i andre fag enn språkfag. Det gjeld alle nivåer: barnehage/førskole (22,1 %, 23 av 104), grunnskole (29,8 %, 31 av 104) og videregående skole/fagskole (26,9 %, 28 av 104).
- Det viste seg overraskende å være mest vanlig med utdanning i nordsamisk i videregående skole/fagskole (52,4 %, 43 av 82). Nest vanligst var det i grunnskolen (47,0 %, 47 av 100) og tredje mest vanlig i førskolen (33,9 %, 21 av 62).
- Nordsamisk brukes klart oftere i tradisjonelle medier (f.eks. aviser og radio) enn i nye medier (f.eks. Internett og sosiale medier).

Litteraturliste

AFTENPOSTEN. Issues of February-April 1998 and April-June 2005.

ÁŠŠU. Issues of February-April 1998 and April-June 2005.

ÁVVIR. (2010). Facebook. Available at:

<http://www.facebook.com/pages/Avvir/113795495311242>

[Accessed 1 July 2010].

BARNEHAGELOVEN. LOV 2005-06-17 nr 64: Lov om barnehager.

BERG, BÅRD A. (2001). *Holdninger til samer og samiske forhold 1996-2000: En undersøkelse av avisene Aftenposten, Nordlys, Finnmark Dagblad, Altaposten og Finnmarken for perioden 1.1.1996-31.12.1999*. Tromsø: Senter for Samiske studier.

EIRA, GAUP INGER MARIE. (2004). *Sámegiella Davviriikkain*. Diedut nr. 4/2004.

Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.

FCNM = Framework Convention for the Protection of the National Minorities. Chart of signatures and ratifications and status of monitoring work – 1st, 2nd and 3rd cycles.

[Online]. (Updated 2 July 2010). Available at:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/6_Resources/PDF_Chart_Monitoring_en.pdf [Accessed 4 August 2010].

FINNMARK DAGBLAD. Issues of February-April 1998 and April-June 2005.

FISHMAN, JOSHUA A. (1991). *Reversing Language Shift*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.

GRANHOLM, PETRA. (2012). Legal and Institutional Framework Analysis – North Sámi and Kven in Norway. *Working Paper in European Language Diversity 11* (2012).

GRIN, FRANÇOIS. (2000). Language planning, public policy and the role of minority language media. Paper presented at the 2nd “Multimedia and Minority Languages International Congress” Donostia / San Sebastián, 9 November 2000.

GRIN, F. (2006). Economic considerations in language policy. In: Ricento, T. (ed.) *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*, 77-94. Oxford: Blackwell Publishing.

GRUNNLOVEN. LOV 1814-05-17 nr 00: Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814.

HANSEN, L. K., MELHUS, M., HØGMO, A. & LUND, E. 2007. Ethnic discrimination and bullying in the Sami and non-Sami populations in Norway: The Saminor study. *International Journal of Circumpolar Health* Issue. 2008; 67(1) pp. 99–115. [Online]. Available at:

<http://www.ijch.fi/issues/671/671.html>

[Accessed 5 August 2010].

HUSS, LEENA. (1999). *Reversing language shift in the far north: Linguistic revitalisation in northern Scandinavia and Finland*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 31. Uppsala. Loven om stedsnavn.

- HÖGLIN, RENÉE. (2002). *Engelska språket som hot och tillgång i Norden*. Nordisk ministerråd 2002.
- MAGGA, OLE HENRIK & SKUTNABB-KANGAS, TOVE. (2003). Life or death for languages and human beings – Experiences from Saamiland. In Leena Huss, Antoinette Camillari Grima and Kendall A. King eds. 2003. *Transcending monolingualism: Linguistic revitalisation in education*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.
- MARTEN, HEIKO. (2007). Hvor står samisk i Norge i dag. In Tove Bull, Jurij Kusmenko and Michael Rießler, eds. 2007. *Språk og språkforhold i Sápmi*. Berlin: Nordeuropa-Institutet der Humboldt-Universität, pp. 113–130.
- MBL NORSKE AVISER. Available at:
<http://medienorge.uib.no/?cat=statistikk&page=avis&queryID=190> [Accessed 15 March 2011].
- MIN ÁIGI Issues of February-April 1998 and April-June 2005.
- NORDISK SAMEKONVENSIJON. (2005). Oslo. Available at: http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/sami/sami_samekonvensjon_norsk.pdf [Accessed 22 August 2010].
- NOU 2012/2 = Norges offentlige utredninger. 2012/2. *Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU*. [pdf] Available at:
<http://www.regjeringen.no/pages/36797426/PDFS/NOU201220120002000DDDPDFS.pdf> [Accessed 9 July 2013].
- OPPLÆRINGSLOVA. LOV 1998-07-17 nr 61 (§ 6), Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa.
- PIETIKÄINEN, SARI. (2008). Broadcasting Indigenous Voices. *European Journal of Communication*. 2008, vol. 23, 173–191, p. 176.
- RASMUSSEN, TORHEL. (2005). *Jávohuvvá ja ealáska: Davvisámegielaigiid demografijja ja buolvvaidgaskasaš sirdáseapmi Norggas ja Suomas*. Master degree. Sámi Ossodat. Romssa universitehtta.
- RAVNA, ELLEN. (2000). *Raporta. Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra*. [Online]. Deatnu: Sámi giellaráđđi ja Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš. Available at:
<http://www.samediggi.no/fil.asp?MId1=3428&FilkategoriId=61> [Accessed 15 May 2010].
- SAMELOVEN. LOV-1987-06-12-56: Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold.
- SAMMALLAHTI, PEKKA. (1998). *The Sámi Languages*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- SÁMI LOGUT MUITALIT 1. (2008). KOMMENTERT SAMISK STATISTIKK. Raporta/Rapport 2/2008. [pdf]. Available at: http://www.regjeringen.no/upload/AID/publikasjoner/rapporter_og_planer/2008/R2008_samisk_statistikk.pdf [Accessed 10 August 2010].
- SÁMI LOGUT MUITALIT 2. (2009). ČIELGGADUVVON SÁMI STATISTIHKKA 1/2009. [pdf]. Available at: http://www.regjeringen.no/upload/AID/publikasjoner/rapporter_og_planer/2009/Samiske_tall_forteller_II_samisk.pdf

[Accessed 5 August 2010].

STADNAMNLOVA. LOV 1990-05-18 nr 11: Lov om stadnamn.

STORTINGSMELDING NR. 15 (2000-2001).

STRUBELL, MIQUEL. (1996). Language planning and classroom practice in Catalonia. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*, vol. 17, no. 24, pp. 262-275.

<http://www.multilingualmatters.net/jmmd/017/0262/jmmd0170262.pdf>

STRUBELL, MIQUEL. (2001). Minorities and European Language Policies. Minorités et l'aménagement linguistique. *Plurilingua XXII*: 45-58.

http://www.geocities.com/m_strubell/viena.htm.

ØSTBYE, HELGE. (2010). *Media landscape: Norway*. Website for European Journalism Centre.

http://www.ejc.net/media_landscape/article/norway/ [Accessed in April 2011].

Vedlegg : Anbefalinger til beslutningstakere

Et av de klareste resultatene i studien var at respondentene ikke er klar over at lovgivningen støtter bruken av nordsamisk. Kun 47,5 % (48 av 101) av respondentene er klar over dette. Derfor er det viktig å informere brukerne om de rettigheter som loven gir samisktalende i forvaltningsområdet for samisk språk. I tillegg er det viktig å gi alle brukerne av nordsamisk de samme tjenestene og mulighetene til å bruke nordsamisk innenfor forvaltningsområdet for samisk språk og å redusere de regionale forskjellene.

Bare en liten del av respondentene har hatt opplæring i nordsamisk. Det er svært viktig å sørge for at opplæring i nordsamisk blir gitt gjennom hele utdanningsløpet, fra barnehage/førskole til videregående skole.

Målingene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk viste lav språklig livskraft for nordsamisk. Det indikerer at situasjonen for nordsamisktalende utenfor forvaltningsområdet for samisk språk sannsynligvis er enda vanskeligere. Derfor vil det i framtiden være viktig å ta mer hensyn til talere av nordsamisk og samisk generelt også utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Det er også viktig at man prøver å jevne ut forskjeller innenfor forvaltningsområdet for samisk språk.